

UDK 371.4.013(049.3)

Stručni članak

Primljeno: 9. 2. 2009.

Prihvaćeno: 6. 3. 2009.

MOGUĆNOSTI PRIMJENE NEKIH IDEJA IZ ALTERNATIVNIH ŠKOLA

Branka GOTOVAC, prof., stručni suradnik na Katedri za matematiku
Sveučilište u Splitu
Kemijско-tehnološki fakultet u Splitu
e-mail: gotovac@ktf-split.hr

Sažetak: *Postojeće stanje u državnim osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj moguće je poboljšati primjenom i unaprjeđenjem nekih ideja iz alternativnih škola, na primjer, uvođenjem stranog jezika u prvi razred osnovne škole po uzoru na waldorfske škole. S obzirom na poteškoće pri prijelazu učenika iz četvrtog u peti razred, dani su neki prijedlozi za postupno uvođenje učenika u peti razred. Mogu se primijeniti odmah, a temelje se na suradnji (osobito istaknutoj u Freinetovoj pedagogiji) ponajprije učenika s dotadašnjim učiteljem razredne nastave.*

Zaboravljeni su ciljevi nastave tjelesnog odgoja, likovne i glazbene kulture u školi, osnovnoj i srednjoj: promicanje i razvoj svjesnosti o važnosti odgoja, a ne borba za ocjenu.

Njegovanje komunikacijske kulture općenito iznimno je važno, a konstruktivnom primjenom u nastavi i dizajniranjem problemskih situacija za učenike, nastava se može bitno kvalitativno promijeniti, kao i uloga nastavnika i učenika. Nastavnik postaje inicijator i usmjerivač poput nastavnika u školi koji njeguje metodu Montessori, a nastava je orijentirana na učenika, što je u osnovi Petersenove teorije nastave.

Iznesena su i osobna iskustva u radu s učenicama u Ženskom đlačkom domu u Splitu koja mogu poslužiti za ostvarenje sličnih projekata u školi. Neke ideje su navedene. Promiču umjetnički i radni odgoj te kolektivni rad i omogućuju da osobitosti pojedinca dođu do izražaja.

Ključne riječi: *alternativni školski modeli, počeci učenja stranog jezika u školskoj dobi, suradnički odnosi, ciljevi nastave odgojnih predmeta, komunikacijska kultura i konstruktivna primjena u nastavi*

Najviše djece danas u Hrvatskoj pohađa državne škole, koje su u posljednjih pedesetak godina i jedine škole u nas. Unatrag nešto više od deset godina ipak postoji mogućnost izbora drugačije škole. Još uvijek, međutim, vlada veliko nepovjerenje

prema mogućnosti kvalitativnog odmaka u programu u odnosu na državnu školu, a privatnih škola je malo i skupe su. Ususret školskom pluralizmu trebalo bi proširiti izbor i novim školama, koje slijede *tradicije poznatih projekata reformne pedagogije* (Matijević, 2001.:193). Država nema novca za gradnju novih škola i osposobljavanje nastavnika za potrebe alternativnog školstva (Matijević, 2001.), ali zato može imati više sluha za poduzetničku inicijativu u školstvu i olakšati proces otvaranja privatnih škola; država ne bi smjela stvarati školu u državnim kabinetima, bez uključivanja nastavnika s terena (aktivnih u nastavi) te roditelja.

Postojeće stanje moguće je poboljšati primjenom i unaprjeđenjem nekih ideja iz alternativnih škola.

Kako dakle poboljšati postojeće stanje u državnim osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj? Kako primijeniti neke ideje alternativnih škola u našim državnim školama? Potrebne su nam fleksibilnije i susretljivije školske uprave, koje ulažu u svoje nastavnike i učenike, a u Hrvatskoj ima mnogo sposobnih nastavnika entuzijasta i kreativaca. Važno je, ako nismo dosad započeli, započeti odmah. *Put od tisuću kilometara počinje jednim korakom* (kineska poslovica).

Autorica je, profesionalno i osobno kao roditelj, među idejama alternativnih škola u knjizi prof. Milana Matijevića *Alternativne škole* (Matijević, 2001.) našla odgovore na neka pitanja, te među idejama alternativnih škola prepoznala neke koje je prije već sama bila primijenila u praksi.

U hrvatskim državnim osnovnim školama djeca tijekom prva četiri razreda najviše vremena provedu s jednim učiteljem. Otprilike 20 sati tjedno! Dva sata tjedno provedu s nastavnikom vjeronauka (i to ne sva djeca, budući da je vjeronauk izborni predmet), a u četvrtom razredu još jedan sat tjedno provode s nastavnikom glazbenog. Od školske 2003./2004. godine djeci upisanoj u prvi razred povećava se tjedna satnica za 2 sata, nastavom engleskog jezika koju vodi novi nastavnik.

Svakako se moramo osvrnuti na vjeronauk kao izborni predmet i na učenje engleskog jezika u školi.

Još prije gotovo 100 godina pedagoški mislilac Davorin Trstenjak zalaže se, poštujući svačije religijsko uvjerenje, *da se obuka u vjeri prenese iz škole na drugo mjesto* (Matijević, 2001.:108). Danas imamo vjeronauk u školi, a sloboda izbora bez obzira na vjerovanje je upitna. Naime, ako već pri upisu djeteta u školu ne možemo dobiti odgovor na pitanja hoće li se nastava vjeronauka održavati prvi ili zadnji sat, te, ako neće, hoće li djeca koja ne pohađaju vjeronauk u školi biti na odgovarajući način zbrinuta za trajanja nastave vjeronauka, vjeronauk se ne može smatrati izbornim predmetom, nego izbor vjeronauka postaje za neke možda jedino rješenje.

Zamislimo sljedeću situaciju: naše dijete polazi u školu, a već postojeća satnica obilatija je za još dva sata, i to engleskog jezika, koji je naše dijete u

predškolskoj dobi učilo u školi jezika, u maloj radnoj skupini, primjereno njegovoj dobi, na radost djeteta i nas samih. A iznad svega želimo naše vrijeme s djetetom i vrijeme djeteta za igru. Što učiniti? Ispisati dijete iz škole jezika? Ne nameće li se i to kao jedino rješenje? Otežalu satnicu nastavom engleskog jezika neki roditelji pravdaju mogućnošću besplatnog učenja jezika u najranijoj dobi, racionalizacijom vremena... No kako objasniti to da naša djeca već na prvim satovima pišu (čitaju) riječi na engleskom jeziku, a da ne znaju ni slova materinskog jezika? Učenicima waldorfskih škola, na primjer, u *prvim godinama učenja* stranog jezika nastoji se kroz igru omogućiti *da osjete melodiju i ritam jezika*, a s pisanjem i čitanjem susreću se kasnije, postupno (Matijević, 2001.:67). U našim se državnim školama, dakle, provodi u cijelosti nedoradeći projekt, jer educiranog kadra za rad s tim uzrastom nema, premda se u Hrvatskoj unatrag par godina obrazuju učitelji s pojačanom satnicom engleskog jezika. Dakle, treba svakako reći *da* učenju stranog jezika u najranijoj dobi, ali na primjeren način i s educiranim nastavničkim kadrom.

I ovi izdvojeni primjeri očituju značenje primjerenih programa (zadataka) i optimalnog opterećenja (nazovimo ga tako) učenika.

Postupno bi, baš kao što se pristupa učenju stranog jezika u waldorfskim školama, našu djecu trebalo uvesti iz četvrtog u peti razred. (Isto je i s prijelazom iz vrtića u školu, odnosno iz osnovne u srednju školu.) Međutim, velike promjene donosi samo jedno ljeto: puno novih predmetnih nastavnika i naprasno kidanje spona s dotadašnjim učiteljem. Za mnogu su djecu te promjene traumatične! To bi trebalo biti i više nego dovoljno da se nešto poduzme! Što učiniti? Treba li smanjiti broj predmetnih nastavnika, i kako to provesti? Je li rješenje možda u smanjivanju broja predmeta, što zahtijeva reorganizaciju programa i opterećenja učenika, potom novac i vrijeme te, naravno, promišljanje o zbrinjavanju postojećega nastavničkog kadra? Treba li kadar educirati interdisciplinarno, za što bi trebalo provesti i izmjene u visokom školstvu? Ili bi možda trebalo poduzeti nešto drugo? Što se može učiniti odmah? Učenicima petog razreda treba omogućiti nastavak suradnje s dotadašnjim učiteljem, tako da pomažu učitelju u radu s učenicima prvog razreda, u nastavi likovne, glazbene, tjelesne i zdravstvene kulture, u dodatnoj i dopunskoj nastavi, onoliko često i dugo koliko sami to žele i mogu obzirom na svoje obaveze. Tako bi se povezalo starije odjeljenje s mlađim *u smislu patronstva ili »kumstva«* po uzoru na Peter-Petersen-Schule u Frankfurtu na Majni (Matijević, 2001.:51). To zahtijeva fleksibilnog i otvorenog učitelja te stalnu suradnju učitelja i predmetnih nastavnika, posebno razrednika, u koju treba biti uključen i roditelj. Upravo na suradnji, kao u Freinetovoj pedagogiji, treba temeljiti međusobne odnose poštivanja i povjerenja (Matijević, 2001.).

U školi se mogu postaviti *kutije za pisane kritike* kao kod Freineta (Matijević, 2001.:20) koje su namijenjene roditeljima. Na internet stranicama škole treba

predvidjeti obavijesni i slobodan prostor za roditelje, za kritike, komentare i prijedloge.

Primjedbe mnogih roditelja splitskih osnovaca viših razreda i srednjoškolaca svakako bi bile upućene na održavanje nastave tjelesnog odgoja u suprotnoj smjeni, dakle kritike zbog dvokratne nastave, koja znači veliki gubitak vremena osobito za srednjoškolce. (Naime, izbor osnovne škole, za razliku od srednje škole, u principu određuje blizina mjestu stanovanja.) Time se umanjuje i iskoristivost blagodatni nastave tjelesne i zdravstvene kulture. *Bolje se koncentriram na satu matematike ako sam prije imala tjelesni. Dobro mi dođe tjelesni i nakon nekog napornog sata. Tako se opustim i odmorim*, iskustva su učenice sedmog razreda osnovne škole u Solinu u kojoj je nastava tjelesnog odgoja u istoj smjeni, što je inače uobičajeno u školama u svijetu, a kod nas uglavnom samo u privatnim školama (Matijević, 2001.). Cilj nastave tjelesnog odgoja treba biti promicanje i razvoj svijesti o važnosti tjelesnog odgoja u terapijskom, preventivnom i odgojnom smislu, čime se pojedincu omogućuje da se razvije i izrazi najbolje što može, pritom *ne njegujući natjecateljski duh*, po uzoru na waldorfske škole, te osloboditi učenika borbe za ocjenu (Matijević, 2001.:66).

Analogne su aplikacije i na nastavu likovne i glazbene kulture. Moći se izraziti pokretom, crtanjem, pjevanjem, riječju... pruža mogućnost oslobađanja. *Izrazila sam emocije koje već dugo i duboko osjećam. Tijekom izražavanja uspjela sam ih objasniti, te sam napokon bila u stanju ostaviti ih iza sebe* (Virginia Woolf, književnica).

Važnost govornog izražavanja, usmenog izlaganja i raspravljanja prepoznata je u zagrebačkoj Drugoj općoj privatnoj gimnaziji (s pravom javnosti) u nastavi retorike (Matijević, 2001.). U hrvatskim se školama gotovo uopće ne njeguje komunikacijska kultura, kultura i umijeće razgovaranja i slušanja, temeljni princip civiliziranoga društva. Ako ga nastavnik konstruktivno primjenjuje u nastavi, i dizajnira problemske situacije za učenike, nastava se može bitno kvalitativno promijeniti, kao i uloga nastavnika i učenika, te njihov međusobni odnos. Nastavnik tako može detektirati učeničke predrasude, kriva shvaćanja, razgovorom pomoći učenicima da razriješe konflikte između nekog znanstvenog koncepta i svojega dotadašnjeg znanja (Mestre, 1991.), omogućiti učenicima da osjete zadovoljstvo rješavanja problema i pronalaženja rješenja, motivirati ih i razvijati odnos uzajamnog poštovanja i povjerenja. Takav nastavnik, poput nastavnika u školi koja njeguje metodu Montessori, *nije poučavatelj*, nego *inicijator i usmjerivač* (Matijević, 2001.:38). Nastava je orijentirana na učenika (*osnove Petersenove teorije nastave*), i on je aktivan sudionik nastavnog procesa (Matijević, 2001.:48).

Tijekom prve polovice 1994. godine autorica ovog rada bila je odgajateljica u Ženskom đlačkom domu u Splitu. U Domu je bilo oko 150 štćenica, učenica

srednjih škola. Podijeljene su u šest odgojnih skupina. Unutarnja organizacija Doma bliska je načinu odgoja i življenja u obitelji. Te i druge osobitosti omogućile su autorici slobodu i kreativnost u osmišljavanju radnih zadataka.

Budući da su sobe u Domu bile uglavnom četverokrevetne i šesterokrevetne, najčešće samo s jednim radnim stolom, a TV-dvorana služila je ujedno kao učionica, zamisao je bila da se u suradnji s učenicama dio velikoga neiskorištenog hodnika preuredi u učionicu. Nakana je bila uključiti što više učenica na razini Doma, a ne samo odgojne skupine.

Formirana je mala radna skupina entuzijasta. Skromnim sredstvima kupljeni su boja, papir i pano. Kako su radovi napredovali, bilo je sve više zainteresiranih za rad na uređenju učionice. Broj se članova radne skupine povećavao. Oličeni su zidovi, iskorištena je odbačena školska ploča, postavljen je pano. Cetifiksom u boji maštovito su oblijepljene stare, dotrajale klupe, uređen je ormarić predviđen za priručnike, enciklopedije i slično. Zidove su učenice Umjetničke škole ukrasile velikim crtežom Einsteina, naslikanim bijelom temperom na crnom papiru, i pastelama oslikanim stiroporom koji je prikupljen na obližnjem gradilištu. Prostor je zatim zajednički očišćen. Otvorenje učionice obilježeno je malom proslavom.

Učionica je postala rado korišten prostor. U njoj su se održavali i sastanci odgojnih skupina, predavanja, rođendanske zabave... Učenice su same održavale učionicu. Tijekom rada na uređenju poboljšali su se odnosi među učenicama i ojačale spona s odgajateljem. Danas je u istom prostoru novoopremljena učionica s kabinetom za odgajatelja, a tako je osmišljen i dio hodnika na katu ispod.

Takav ili sličan projekt može se ostvariti i u školi kao radni zadatak interdisciplinarnog karaktera, s naglaskom, kao u waldorfskim školama, na *umjetnički i radni odgoj*, te istaknuti kolektivni rad (Matijević, 2001:63, 66). U zadatak se mogu uključiti svi razredi u školi ili pak samo neki (primjerice svi razredi jedne generacije), ili to može biti razredni projekt. Važno je da se faze projekta, od idejne do izvedbene, realiziraju u najvećoj mogućoj mjeri kroz nastavu. Tema projekta može se odrediti i tako da se učenike anketira o tome što bi voljeli raditi. Anketu bi učenici i nastavnici mogli zajedno sastaviti i poslije obraditi. Nakon zadavanja teme svaki razred ili skupina učenika ako se radi o razrednom projektu, pristupa izradi idejnog rješenja, na primjer uređenju radnog prostora u školi ili u razredu. Učenici mogu izraditi troškovnik, ispitati mogućnost samofinanciranja; što mogu napraviti sami u školskoj radionici, što razmjenjujući usluge s drugim školama (obrtničkom, tehničkom...), po potrebi naći sponzore, angažirati roditelje... Ponuđena rješenja javno se prezentiraju u školi, svako se analizira te jedno od njih odabire, na način koji je prije dogovoren. Slijedi provedbena faza u kojoj sudjeluju svi učenici. Završetak posla može se skromno proslaviti.

Oproštajna zabava za maturantice bila je uobičajena u Domu: malo plesa, razgovora, sokova... Međutim, završetak srednje škole, rastanak s domskim kolegicama, odgajateljicama i osobljem u Domu, trebalo je posebno obilježiti. Ideja je bila dati na znanje štčenicama da se cijeni njihov višegodišnji trud i rad, te omogućiti da osobnost i posebnost svake maturantice dođe do izražaja. Maturantice su tako darovale sebe i sve u Domu svojim radovima: buduće krojačice kolekcijom haljina, frizerke revijom frizura, kozmetičarke šminkanjem... Bila je to zabava koja se pamti.

To mogu biti smjernice za oblikovanje maturalnih zabava ili školskih svečanosti. Tako se mogu prezentirati i škole, te na taj način ostvariti vlastite prihode. Mogu se otvoriti specijalizirani školski prostori, primjerice za šivenje, proširiti izborni sadržaji tečajem šivenja, organizirati tečaj otvoren za građane.

Još su Freinet i Steiner zagovarali u svojim školama ručni rad, *učenje rukama* (Matijević, 2001.). Danas je to nedostavno zastupljeno u hrvatskim osnovnim i srednjim školama, bilo državnim, bilo privatnim. Rijetki poput Privatne osnovne škole *Nandi* (s pravom javnosti) to mogu istaknuti kao pedagošku osobitost škole. U toj školi se učenju rukama pridaje velika pozornost. Kreativni dječji proizvodi izlažu se na školskim smotrama i daruju humanitarnim ustanovama i udrugama (Matijević, 2001.:142-143).

Učenje rukama te učenje glavom i srcem (prema riječima prof. Matijevića), primjena i unaprjeđivanje ideja iz alternativnih škola prilagođenih našoj školi, oživljavanje Freinetovih ideja tiho uvedenih *u naše škole u vrijeme školskog jednoulja*, i razvijanje vlastite školske osobitosti utiru put državnoj školi k novoj, drugačijoj i kvalitetnijoj školi (Matijević, 2001:194).

Literatura:

1. Glocker, M., Goebel, W. (1991.): *Što je waldorfska pedagogija*, Zagreb: Društvo prijatelja waldorfske pedagogije
2. Matijević, M. (2001.): *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*, 2.dopunjeno izdanje, Zagreb: Tipex
3. Mestre, J. P. (1991.): *Learning and Instruction in Pre-college Physical Science*. Physics Today 56:56-62
4. Seitz, M., Hallwachs, U. (1997.): *Montessori ili Waldorf?*, Zagreb: Educa
5. Stoll, L., Fink, D. (2000.): *Mijenjajmo naše škole-kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola*, Zagreb: Educa
6. Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D. (2003.): *Psihologija obrazovanja*, Zagreb: Iep-Vern

UDC: 371.4.013(049.3)

Professional article

Accepted: 9. 2. 2009.

Confirmed: 6. 3. 2009.

IMPLEMENTATION POSSIBILITIES OF SOME ALTERNATIVE SCHOOL IDEAS

Branka GOTOVAC, professor, professional collaborator
on the Department of Mathematics
University of Split
Faculty of Chemistry and Technology
e-mail: gotovac@ktf-split.hr

Summary: *Actual situation in primary and secondary schools in Croatia could be improved by implementation and enhancement of certain alternative schools' concepts, for instance, foreign language introduction in the first grade of elementary school, according to Waldorf school model. Taking into account difficulties with pupils' transition from fourth to fifth grade, some suggestions have been made regarding gradual introduction of pupils in the fifth grade. They are instantly applicable and primarily based on collaboration (particularly emphasized in Freinet's pedagogy) particularly between pupils and former teacher.*

The forgotten aims of physical education, music and visual arts education (in elementary and high schools) are promotion and development of focus on upbringing, not on fighting for better marks. Of generally great importance is the cultivation of communication skills and with their constructive application in class, including the simulation of problem situation for pupils, teaching can be significantly improved in its quality, as well as the role of teachers and pupils. A teacher becomes an initiator and a router, like the Montessori teacher, and teaching process becomes pupil oriented, which is the basis of Peterson's educational theory.

Some personal working experiences with pupils from female student dormitory in Split have been used and can serve as examples of accomplishment for similar projects in schools. Some of the ideas that have been presented promote artistic education and teamwork and make possible the expression of individual talents.

Key words: *alternative schools' concepts, beginnings of foreign language learning in the first grade of elementary school, collaborative relationships, aims of physical education, music and visual arts education, communication skills and their constructive application*
